

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Реформаційні процеси, що відбуваються в освітній галузі України спрямовані на модернізацію освіти, забезпечення її якості і доступності для громадян та створення необхідних передумов реалізації євроінтеграційної стратегії України.

Останнім часом значно посилилася увага науковців до проблеми самостійної роботи студентів. Більшість дослідників пов'язують підвищення значення самостійної роботи з Болонським процесом та інтеграцією до Європейського простору вищої освіти. Про підвищення ролі самостійної роботи і важливе значення самостійності згадується практично в кожному документі МОН, який торкається реформування вищої освіти, актуальність цієї проблеми не викликає сумнівів. У той же час в практиці роботи ВНЗ організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності ґрунтується на традиційному розумінні її сутності та здійснюється з використанням традиційних форм і методів. Реформування системи підготовки вчителів також суттєво впливатиме на навчальний процес у загальній середній освіті, слід також враховувати, що вона теж модернізується. Увага педагогічних ВНЗ зосереджена на Болонському процесі, тоді як недостатньо дослідженими залишаються наслідки, які матиме впровадження його положень у вищій педагогічній освіті.

Метою даної публікації є дослідження завдань і принципів реформування напряму підготовки “Технологічна освіта” в контексті реалізації положень Болонського процесу у вищих педагогічних навчальних закладах та модернізації освітньої галузі “Технологія” у системі загальної середньої освіти.

Стратегічні завдання і напрями реформування освіти визначаються глобальними тенденціями сучасного цивілізаційного розвитку та соціально-економічними умовами держави. Одне з таких завдань – суттєва зміна спрямованості освітнього процесу: учня, студента в першу чергу необхідно

навчити самостійно навчатися, оволодівати новою інформацією. Освіта повинна готувати людину, здатну сприймати зміни та розцінювати змінність як органічну складову власного способу життя [1, с. 231]. В основі нової суспільної парадигми зростання і розвитку, яка містить ідею “суспільства знань”, лежить можливість знаходити, обробляти та використовувати інформацію з метою отримання і застосування необхідних для людського розвитку знань [2, с. 27]. Економіка знань, пов’язана з таким суспільством, знання ставить у центрі людської діяльності і соціального розвитку. Один із найвпливовіших теоретиків менеджменту ХХ сторіччя Пітер Друкер найважливішим для суспільства знань вважав “уміння вчитися” [2, с. 57].

Швидкі зміни в сучасному світі, нові вимоги ринку праці та посилення глобалізації змусили країни Європи зосередити зусилля на адаптації освітніх систем до вимог суспільства і економіки, побудованих на знаннях. Рада Європейського Союзу в Лісабоні в березні 2000 року визначила для Євросоюзу стратегію розвитку на наступне десятиріччя (так звана “Лісабонська Стратегія”): стати найконкурентоспроможнішою та найдинамічнішою в світі економікою, основою на знаннях. Рада ЄС визначила головні завдання, які ставить суспільство перед освітою [3, с. 4]:

- розвиток особистості, який дозволить повністю реалізувати її потенціал;
- розвиток суспільства, зокрема дотримання демократичних принципів, зменшення соціальної нерівності і невідповідності;
- розвиток економіки, гарантуючи, що навиками робочої сили відповідатимуть економічній і технологічній еволюції.

У лютому 2002 року Рада міністрів освіти країн-членів ЄС узгодила детальну робочу програму, спрямовану на вирішення ключових завдань систем освіти і професійної підготовки країн Європи до 2010 року для досягнення стратегічної мети Лісабонської стратегії. Модернізація системи підготовки вчителів є одним із таких ключових завдань та напрямів європейської співпраці. Робочою групою, яка була створена для дослідження даного тематичного напрямку визначено загальноєвропейські вимоги до компетентностей та кваліфікацій вчителя. Як зазначається у звіті цієї робочої групи, вчитель має бути

підготовлений до змін і викликів інформаційного суспільства, активної ролі в цьому суспільстві, він сам повинен готувати учнів до самостійного навчання протягом життя. Один із загальноєвропейських принципів професію вчителя переносить у контекст освіти протягом життя (*lifelong learning*): вчителя необхідно забезпечити належною підтримкою для його професійного розвитку в процесі майбутньої професійної діяльності. Він та його роботодавець мають розуміти важливість отримання нових знань, вчитель має бути готовий до самостійного впровадження інновацій у професійній діяльності та аналізу нової інформації, пов'язаної з його роботою [4].

Прийнятий урядом України в 2004 році Державний стандарт базової і повної середньої освіти спрямований на практичну реалізацію завдань реформування системи вітчизняної загальної середньої освіти. Цим стандартом, зокрема, визначено основну мету, зміст освітньої галузі «Технологія» та вимоги до рівня підготовки учнів [5].

Основна мета вітчизняної освітньої галузі «Технологія» полягає у формуванні технічно, технологічно освіченої особистості, підготовленої до життя та активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, забезпеченні умов для професійного самовизначення. Через зміст освітньої галузі «Технологія» забезпечується виховання активної життєвої позиції, професійної адаптивності, готовності до безперервної професійної освіти, конкурентної боротьби на ринку праці, потреби ініціативно включатися в систему нових економічних відносин, в підприємницьку діяльність. У контексті розглянутих нами глобальних соціально-економічних тенденцій і перспективи європейської інтеграції України освітня галузь «Технологія» набуває особливого значення для майбутньої професійної самореалізації учня та потреб розвитку вітчизняної економіки. З огляду на динаміку розвитку сучасних технологій, постійні зміни та нестабільність, характерні для економіки й ринку праці, можна стверджувати, що дедалі більшої актуальності набуватиме проблема формування в учнів умінь, необхідних для самостійного набуття життєво важливих компетентностей. Водночас учитель технологій буде змушений

постійно адаптуватися до цих змін, які об'єктивно впливатимуть на зміст освітньої галузі та її завдання, що вимагає готовності до постійного саморозвитку і самовдосконалення. Основою формування у майбутніх вчителів технологій необхідних для цього вмінь має бути належним чином організована самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів, яка формуватиме необхідні вміння і навички та враховуватиме індивідуальні особливості. Слід відзначити, що особливо важливою, із врахуванням вищезазначеного, є організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення фахових дисциплін. Зміст цих дисциплін найбільше залежить від розвитку технологій і ринку праці, регіональних особливостей, спеціалізації студента та профілю навчального закладу.

М. М. Солдатенко, досліджуючи теоретико-методологічні основи розвитку самостійної пізнавальної діяльності майбутнього вчителя, визначає, що самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів педагогічних навчальних закладів є необхідною умовою підготовки майбутнього вчителя до організації самостійної навчальної діяльності учнів [6]. Отже, формування у майбутнього вчителя умінь та навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності є одним із найважливіших завдань вищого педагогічного навчального закладу. Ефективне вирішення проблеми організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів технологій є також необхідною умовою належного функціонування і розвитку освітньої галузі «Технологія» в системі загальної середньої освіти.

Досліджуючи завдання самостійної навчально-пізнавальної діяльності в процесі підготовки майбутніх вчителів технологій, слід також визначити вимоги до її організації, зумовлені адаптацією системи вищої освіти України до умов Європейського простору вищої освіти. Як зазначається у затвердженому в липні 2007 року Плані дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року, один із основних принципів, які обумовлюють розвиток вищої освіти України в рамках Болонського процесу – адаптація системи вищої освіти України до норм, стандартів і основних принципів Європейського простору

вищої освіти. Реалізація передбачених Планом дій завдань у системі вищої освіти України сприятиме досягненню основної мети – підготовки висококваліфікованих фахівців, які будуть конкурентоспроможними на національному, європейському та світовому ринках праці. Для вирішення цих завдань передбачається створення навчального середовища на основі інноваційної моделі навчання у вищій освіті для особистісно-орієнтованого підходу до студента та *сприяння організації його самостійної та індивідуальної навчальної діяльності* [7].

Аналізуючи офіційні документи Болонського процесу і організацій Європейського Союзу, можна відзначити, що ідея навчання впродовж життя (*lifelong learning*) є наскрізною і визначальною для всіх реформаційних процесів, що відбуваються в освітніх системах ЄС. Підготовка учня і студента до умов професійної діяльності, що вимагатимуть самостійного засвоєння нових знань і професійних компетентностей визнається головним завданням освіти європейських країн.

Натомість, у вітчизняних нормативних документах наголошується на підвищення ролі *самостійної роботи* в навчальному процесі, що практично реалізується шляхом зменшення аудиторного навантаження, посилення контролю за діяльністю студента та введення інваріантної частини навчальної програми.

В офіційних рекомендаціях Єврокомісії щодо використання Європейської системи переведення і накопичення кредитів (ECTS) самостійна робота студента окремо не виділяється. Відсутні вказівки щодо її значення, об'єму та форм організації. Разом з тим відзначається, що ECTS – система, в центрі якої знаходиться студент. Вона оснований на навантаженні студента, необхідному для засвоєння програми навчання. Навантаження студента в ECTS – це реальний час, необхідний для виконання всіх запланованих видів навчальної діяльності, а саме: відвідини лекцій, семінарів, лабораторних занять; а також самостійна робота. Використання передбачає перехід від системи організації навчального процесу, орієнтованої на внесок викладача, до системи, орієнтованої на результати студента [ECTS]. ECTS не лише полегшує для

студента переїзд з країни в країну, вона також має сприяти мобільності усередині однієї країни або регіону, а також між різними навчальними закладами і програмами; вона враховує самонавчання і досвід роботи. Це створює додаткові можливості для студента, що готується за напрямом підготовки “Технологічна освіта” – він може обирати спеціалізацію в процесі навчання, накопичуючи необхідні кредити. Отримані в процесі реалізації самостійно визначеної траєкторії навчання навички допоможуть йому при потребі адаптуватися до профілю навчального закладу, де він працюватиме. Кредитно-модульна організація навчального процесу при належному узгодженні навчальних програм і передбаченому Болонським процесом сприянні мобільності студентів змінює роль викладача і принципи його взаємодії зі студентами. В своїй діяльності викладач керується навчальною програмою курсу, студент працює за своїм індивідуальним планом. Він може накопичувати кредити одного курсу в різних навчальних закладах, у різних викладачів. Важливу роль у організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності відіграє координатор ECTS, який має слідкувати за реалізацією студентом індивідуального плану та допомагатиме йому у виборі освітньої траєкторії.

Слід відзначити досить неоднозначне та інколи суперечливе використання понятійно-термінологічного апарату в документах МОН. В Тимчасовому положенні (наказ МОН України від 23.01.2004 р. № 48) при впровадженні кредитно-модульної технології організації навчального процесу слід дотримуватися принципу *пріоритетності змістової й організаційної самостійності та зворотного зв'язку*, який полягає у створенні умов організації навчання, що вимірюється та оцінюється результатами *самостійної пізнавальної діяльності* студентів. Відповідно до рекомендацій щодо впровадження кредитно-модульної системи у вищих навчальних закладах (наказ МОН України від 30.12.2005 № 774) обсяг аудиторної роботи не повинен перевищувати 50 відсотків залікового кредиту, орієнтовні *обсяги самостійної та індивідуальної роботи* можуть становити по 25 відсотків. В діючому Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах

(Наказ МОУ № 161 від 2.06.93 р) визначено, що *самостійна робота студента* є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, *вільний від обов'язкових навчальних занять*. Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити *не менше* 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни. Навчальний процес у педагогічних ВНЗ передбачає індивідуалізацію навчально-виховного процесу та посилення ролі *самостійної роботи* студентів (наказ МОН № 998 від 31.12.2004 р).

У науковій літературі відсутнє чітке визначення понять “самостійна робота”, “самостійна навчально-пізнавальна діяльність”, “самостійна діяльність”. Неоднозначне, інколи навіть суперечливе їх використання різними авторами відзначається практично в кожному дослідженні, де розглядається зазначені проблеми. Різне визначення сутності самостійної роботи обумовлено різними підходами дослідників до загальної концепції навчального процесу.

Неузгодженість понятійно-термінологічного апарату проблеми самостійної навчально-пізнавальної діяльності в теоретичних дослідженнях зумовлює відповідно різні підходи до її практичного вирішення. Врахувавши також неоднозначне використання термінів і понять в нормативних документах, можна стверджувати, що організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів трудового навчання потребує ґрунтовного аналізу та конкретизації понятійно-термінологічного апарату. Слід в першу чергу врахувати зміни в принципах організації навчального процесу і його завданнях та нові обставини співпраці викладача і студентів.

Висновок. Проведений аналіз показує наявність протиріччя між потребами суспільства, завданнями реформування системи вищої педагогічної освіти України і модернізації освітньої галузі “Технологія” та станом теоретичного дослідження проблеми організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів технологій, тому потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

Література

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г. Кременя. Авторський колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабин. – К.: Освіта, 2004. – 384 с.
2. Towards knowledge societies: UNESCO world report. Bindé, Jérôme. Paris, UNESCO press, 2005. – 237 p.
3. The concrete future objectives of education and training systems. *Report from the Education Council to the European Council*. 14 February 2001 (5680/01 EDUC 18). – 17 p.
4. EUROPA – Education and Training. *Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications*.
http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf
5. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України № 24 від 14.01.2004
6. // Теоретико-методологічні основи розвитку самостійної пізнавальної діяльності майбутнього вчителя / Солдатенко Микола Миколайович / 13.0.4 / доктор педагогічних наук / 2007р. / д. зах. 2007-03-21 / УДК 378.147.111.021.464 / ст. 427 / дод. 11 / іл. 0 / табл. 3 / дж. 552 /
7. Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року. Наказ Міністерства освіти і науки України № 612 від 13.07.2007
8. EUROPA – Education and Training – DOC/DS. *ECTS User Guide*.
http://ec.europa.eu/education/programmes/socrates/ects/doc/guide_en.pdf

The problem of organization independent educational-cognitive activity of future teachers of technologies in the conditions of reformation of the system of pedagogical formation of Ukraine is analyzed in the article.